

УДК 342.4(477)

*А. Р. Крусян***МОДЕРНІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ:
ДОСВІД, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Конституційне реформування та модернізація в Україні вступили в новий етап свого розвитку — етап «докорінних перетворень» (В. Ф. Янукович), спрямований на досягнення єдиної мети — «утвердження сучасної України як країни високих економічних, політичних і соціальних стандартів» [1]. Курс на модернізацію, який був проголошений у 2010 р. та визначений главою держави як стратегічний вибір подальшого розвитку України [2], передбачає низку завдань, серед яких ключового значення набуває закінчення конституційної реформи [2]. У виступі на першому засіданні Конституційної Асамблеї Президент підкреслив необхідність здійснення «конституційно-правової модернізації», насамперед тому, «що справжня та досконала конституційна реформа є важливим чинником подальшого стабільного розвитку нашої держави» [3].

Звідси актуалізуються питання щодо конституційно-правового забезпечення сучасних перетворень в Україні, одним з важливіших напрямків якого є здійснення модернізації Основного Закону. Як наголошується у зверненні та привітанні Президента України з нагоди Дня Конституції, «модернізація Конституції необхідна для наближення нашої країни до європейських норм в усіх сферах життя» [4], «ми розвиваємо і удосконалюємо Конституцію України, щоб вона відповідала сучасним потребам суспільного розвитку та врахувала політичний досвід нашої держави» [5]. Таким чином, оновлення Основного Закону є важливим підґрунтям конституційних перетворень з метою формування сучасного українського конституціоналізму, становлення та розвиток якого безпосередньо пов'язані з конституційним реформуванням. Більш того, конституційна реформа традиційно, навіть у науковій літературі, подається як процес прийняття Конституції або як процес підготовки і внесення змін до Основного Закону держави. Метою та підсумковим етапом конституційної реформи, зазвичай, називають прийняття нової Конституції. З по-

дібними зауваженнями важко погодитися через те, що конституційна реформа за своїми цілями і змістом є значно ширшою, ніж процедура оновлення тексту конституції загалом або окремих її положень.

Конституційна реформа спрямована на суттєві перетворення суспільства і держави, що передбачають внесення змін до змісту конституційного ладу та закріплення цього у новій Конституції держави. Ці перетворення мають багатоаспектний, складний, поступальний характер, на відміну від модернізації, яка не впливає на зміст конституційного ладу держави та суспільства, не передбачає його кардинальних змін, але спрямована на удосконалення, перш за все, конституційного законодавства, оновлення (модернізацію) Конституції з метою еволюційного розвитку держави та суспільства. Таким чином, перегляд Основного Закону притаманний як конституційній реформі, так й конституційній модернізації, які доцільно визначати як конституційні перетворення в Україні.

Конституція може бути змінена повністю або частково. Повний перегляд конституції здійснюється двома шляхами — прийняттям нової конституції у відповідності до правил, що передбачені попередньою конституцією (наприклад, так була прийнята Конституція Швейцарії у 1999 р.) або прийняття нової редакції конституції при збереженні її попередньої дати (наприклад, Конституція Нідерландів 1815 р. в редакції 1983 р.). Часткова зміна Основного Закону здійснюється через процедуру внесення змін до його тексту.

Думається, що виконання умов дотримання чинної Конституції при зміні її тексту сприятиме встановленню конституційного правопорядку та забезпеченню конституційної законності, без яких є неможливим становлення вітчизняного конституціоналізму. Крім того, в контексті конституційних перетворень важливим є те, щоб повний або частковий перегляд Конституції носив характер її оновлення з метою удосконалення (модернізації), виходячи з мети конституційних перетворень, тобто формування системи сучасного українського конституціоналізму. Крім того, модернізація Основного Закону передбачає не тільки удосконалення його тексту, але і його «осучаснення», тобто впровадження ознак сучасної суспільно-політичної практики. Конституція має вдосконалюватися і змінюватися відповідно до змін, що відбуваються у зв'язку з розвитком конкретного суспільства і держави, відповідно до еволюційного розвитку системи вітчизняного конституціоналізму. Якщо оголосити будь-яку конституцію ідеальною, непорушною, можливе припинення держави і суспільства у їх розвитку. Процес конституційних змін є об'єктивним явищем, властивим кожному суспільству та державі, що прогресивно розвиваються. Основний закон держави і суспільства не може залишатися незмінним, оскільки зміни соціуму необоротні. Цим змінам повинна кореспондувати конституція. Більше того, по можливості конституція повинна їх передбачати, перебуваючи на крок попереду майбутніх перетворень у державі та суспільстві, тобто закріплюючи певні завдання і програмні розпорядження, виходячи з мети і принципів

конституціоналізму. Звідси слушним є висновок про те, що «Конституція — це не тільки стрижень правової системи, але й програмний документ для держави та суспільства» [6, с. 148].

Таким чином, оновлення конституції є необхідною складовою процесу прогресивного розвитку держави та суспільства. Тенденція щодо модернізації тексту Основного Закону простежується на всіх етапах конституційних перетворень в Україні.

Так, перший період конституційних перетворень (конституційна реформа), що охоплюється часовими рамками з 1989 р. до 1996 р. та характеризувався спрямованістю на сутнісні зміни державного і суспільного ладу України, розпочався з внесення відповідних змін до чинного на той час Основного Закону держави. Так, в період з 1989 р. по 1996 р. було прийнято більше ніж два десятки законів про внесення змін і доповнень до Конституції 1978 р. Крім того, у цей період активізувалася конституційно-проектна робота, яка почалася з прийняття (схвалення) Концепції нової Конституції України (19 червня 1991 р.) [7].

Концепція нової Конституції України була концептуально-методологічною основою для розробки проекту Конституції. Принципове значення мали її настанови про те, що в Конституції України мають утверджуватися ідеали правової держави, що в центрі уваги нової Конституції має бути людина як найвища соціальна цінність, її права та їх гарантії, що Конституція має визначити пріоритет загальнолюдських цінностей, закріпити принципи соціальної справедливості, утвердити демократичний і гуманістичний вибір народу України, чітко засвідчити прихильність України загальноновизнаним нормам міжнародного права. Велике значення в контексті формування науково-практичної парадигми вітчизняного конституціоналізму мало те, що як загальнометодологічний принцип Концепції закріплювалася необхідність запровадження «інституту конституційних законів, посилення на які повинні міститися в тексті самої Конституції», з метою «забезпечення стабільності та ефективності Конституції» [7].

На підставі Концепції було розроблено перший проект Конституції України, який було винесено на всенародне обговорення з 15 липня до 1 грудня 1992 р. За результатами всенародного обговорення до проекту було внесено істотні зміни. Цей проект існував в офіційній редакції від 27 травня 1993 р. і був переданий на розгляд Верховної Ради України. 26 жовтня 1993 р. Верховна Рада України дванадцятого скликання прийняла рішення опублікувати доопрацьований проект Конституції України [8, с. 32–66]. Перший проект Конституції України, крім всенародного обговорення, зазнав численних аналізів з боку політиків, юристів, вітчизняних науковців та міжнародних експертів з конституційного права. Так, Б. Футей, розглядаючи цей проект, особливій критиці піддавав положення про конституційні гарантії прав людини, механізм поділу влади, положення стосовно економічних прав та аргументував пропозиції щодо «забезпечення незалежності судової влади» [9, с. 24–27, 32–

33]. Зокрема, було висловлено зауваження, що «розмежування між законодавчою, виконавчою і судовою владою повинне бути визначено чіткіше», а також висловлювалися сумніви: «після ознайомлення з цим проектом Конституції не складається враження, що всі три галузі влади є рівноправними» [9, с. 26]. Необхідність «більш чіткого» поділу влади з дотриманням принципу їх рівноваги в механізмі державної влади залишається актуальною і на сучасному етапі конституційних перетворень. Крім того, актуальним залишаються і зауваження щодо необхідності розширення і зміцнення гарантій права приватної власності, оскільки «без приватної власності не може бути мови про вільну ринкову систему» [9, с. 37], а також про економічну свободу людини.

Водночас Проект Конституції України (у редакції від 26 жовтня 1993 р., далі — Проект) містив у собі положення, що відіграли значущу роль у становленні вітчизняного конституціоналізму. У зв'язку з цим важливим є розділ Проекту про права, свободи і обов'язки людини та громадянина. Окремі глави було присвячено громадянським та політичним правам (гл. 3 Проекту), економічним, соціальним, екологічним та культурним правам (гл. 4 Проекту). Позитивним є також те, що закріплювалися основні гарантії прав і свобод людини (гл. 5), що є важливим для створення механізму забезпечення конституційно-правової свободи людини. Таким чином, ці положення мали концептуальне значення для формування сучасного українського конституціоналізму. Аналогічний висновок можна зробити і щодо розділу про громадянське суспільство і державу. У контексті забезпечення конституційності у державі особливого значення набувають конституційні закони, інститут яких було закріплено у Проекті. Втім надалі положення про конституційні закони було виключено з проектів Конституції, і як наслідок, інститут конституційних законів не було включено до тексту Конституції України, що представляється упущенням.

Другий період конституційних перетворень (конституційна модернізація) починається із прийняття Конституції України 1996 р. Втім з прийняттям Конституції питання щодо її перегляду не втратили своєї актуальності. Саме у цей період продовжується пошук оптимальної моделі державного правління для України з пропозиціями подальшої модернізації тексту Основного Закону.

Починаючи з 2002 р. конституційна реформа в Україні вступила в новий етап свого розвитку. В юридичній літературі цей етап отримав назву політичної реформи. Їй передували «президентські ініціативи 2000–2002 рр.», в аспекті яких було проведено всеукраїнський референдум (2000 р.), здійснювалося обговорення фрагментарних змін до Конституції України. У Зверненні Президента України до українського народу у зв'язку з 11-ю річницею незалежності України (серпень 2002 р.) було проголошено політичну реформу. Безпосередньо започатковано було цю реформу Указом Президента України від 3 жовтня 2002 р. «Про організацію роботи з підготовки законопроектів про внесення змін

до Конституції України та виборчих законів» [10]. Мета політичної реформи досить чітко була сформульована в зазначеному Указі Президента України: «забезпечення дальшого динамічного розвитку української державності... створення передумов для підвищення реальної ролі партій і структур громадянського суспільства та впровадження демократичних інститутів, що відповідають європейській моделі розбудови сучасної демократичної держави» [10]. Однак надалі політична реформа частково втілилася у прийнятті Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. [11]. Безумовно, цим законом не було досягнуто проголошеної мети політичної реформи, конституційні зміни у цілому були зведені до практичного перерозподілу повноважень між Президентом, Парламентом та Урядом і зміни способів формування конституційних органів. При цьому парламентська система правління, на встановлення якої були орієнтовані ці зміни, не мала завершеного вигляду. Так, не була проведена реформа публічної влади на місцях, не набули завершеності система та організація державної влади в центрі відповідно до обраного типу республіканської форми правління тощо. Крім того, не була дотримана чинна Конституція України при прийнятті Закону про внесення до неї змін.

Вказані обставини, а також складна політико-правова ситуація в країні, розстановка політичних сил і нестабільність функціонування механізму публічної влади (у 2005–2010 рр.) зумовили появу ініціатив про перегляд, внесення подальших кардинальних змін до тексту чинної Конституції чи прийняття нової Конституції України. Це, у свою чергу, активізувало дискусію щодо необхідності, а також меж та способів зміни Основного Закону України, яка тривала протягом декількох років. Офіційним її «початком» стала заява Президента України про необхідність підготовки нової редакції Конституції України, що було оформлено у вигляді Указу Президента України від 27 грудня 2007 р. «Про Національну конституційну раду». Зокрема, у затвердженому цим Указом Положенні про Національну конституційну раду встановлювалося, що вона утворюється для «підготовки концепції системного оновлення конституційного регулювання суспільних відносин в Україні та проекту нової редакції Конституції України» [12]. При цьому публічно підкреслювалася необхідність прийняття Конституції України виключно на всеукраїнському референдумі. Таку позицію на той час поділяли не всі політичні сили. Але фактично всі вони визнавали необхідність перегляду Конституції, передусім у зв'язку з тим, що внесені до неї зміни в 2004 р. були невдалими, оскільки приймалися в умовах конституційного конфлікту в країні. Втім думки політиків загалом (при всій їх різноманітності) торкалися питань повноважень органів державної влади та доцільності їх зміни, використовуючи для цього інструментарій конституційної реформи.

У цей період активізуються громадські «рухи» щодо перегляду Основного Закону держави. Так, у 2007 р. було створено «Громадянський

конституційний комітет», що задекларував наміри проведення «загальнонаціональної громадянської кампанії щодо ухвалення нової редакції Конституції України» [13] (далі — Комітет). Ця кампанія проголошувалась як «незалежна від будь-яких політичних сил, комерційних та державних інституцій» та такою, що «спрямовується на забезпечення реалізації установчої влади Українського народу» [13]. При загальній привабливості такої кампанії, все ж вона викликала деякі сумніви. Зокрема, невизначеність природи зазначеного Комітету не сприяла його характеристиці як органу, що є незалежним від будь-яких політичних сил та державних інституцій. Крім того, цей Комітет пропонував «проводити конституційну реформу через Конституційну Асамблею України», як «спеціальний орган установчої влади» у два етапи: перший етап — законодавче визначення процедури прийняття нової Конституції (через внесення відповідних змін до розділу XIII Основного Закону, прийняття Закону «Про Конституційну Асамблею України» та нової редакції Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»); другий етап передбачав прийняття нової Конституції України Конституційною Асамблеєю України та затвердження її на всеукраїнському референдумі [13, с. 6].

Дискусійною є думка про настійну необхідність (принаймні, у сучасних умовах українських реалій) прийняття нової Конституції України спеціальним органом. Проте у цьому випадку викликала схвалення пропозиція про необхідність внесення відповідних змін до Основного Закону при визначенні способу прийняття нової Конституції. Пов'язано це з тим, що в чинній її редакції не передбачається порядку (процедурно-процесуального механізму) прийняття нової Конституції. Для неухильного дотримання принципу верховенства права, закріпленого у ст. 8 Основного Закону України, забезпечення інших принципів правової держави (ст. 1 Конституції України) та принципів сучасного українського конституціоналізму, є необхідним законодавчо закріпити певний спосіб ухвалення нового Основного Закону України.

Важко погодитися і з усіма «ключовими проблемами оптимізації Конституції України», які були викладені в матеріалах, підготовлених вищезазначеним Громадянським конституційним комітетом в «Зеленій книзі Української конституційної реформи» [14], для громадського обговорення. Ряд викладених в ній «проблемних моментів» по першому розділу «Загальні положення» Конституції України були спірними і недостатньо аргументованими. Так, вказуючи на «розмитість принципу верховенства права» [14, с. 6], закріпленого в Основному Законі, не пропонувалося хоча б загальної концепції його уточнення. Спірною була пропозиція «прямо закріпити в загальних положеннях підпорядкованість держави служінню громадянського суспільства» [14, с. 7]. Думається, що подібна «підпорядкованість» як відображення певних субординаційних відносин, не є коректною. Взаємовідносини між державою та громадянським суспільством, в умовах функціонування системи конституціо-

налізму, мають базуватися на принципі обмеження (самообмеження) публічної влади (у тому числі й державної) на користь громадянського суспільства, прав і свобод людини. Щодо таких «недоліків» Конституції України, що наводилися в «Зеленій книзі...», як «відсутнє визначення ієрархії міжнародних договорів та нормативно-правових актів внутрішнього законодавства», «неповне встановлення державних символів», «проблема державної мови» [14, с. 8–9], то можна з належною впевненістю констатувати, що всі ці питання має бути врегульовано спеціальними законами України.

Незважаючи на висловлені зауваження і спірні моменти щодо діяльності зазначеного «Громадянського конституційного комітету», є корисним і виправданим у світлі ліберально-демократичних тенденцій конституціоналізму залучення громадянського суспільства до обговорення можливих змін до Конституції України.

Наступною важливою подією у складному процесі дебатів щодо модернізації Конституції України став проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 31 березня 2009 р. [15] (далі — Проект). Він викликав громадський внутрішньодержавний та міжнародний резонанс. Зокрема, Європейською комісією до демократії через право (Венеціанська комісія) було зроблено висновок щодо нього (далі — Висновок Венеціанської комісії [16]). Це пов'язано з тим, що Конституцію України пропонувалося викласти у новій редакції з метою «системного оновлення конституційного регулювання суспільних відносин в Україні» (Указ Президента України від 25 серпня 2009 р. «Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» [17]).

Аналіз положень Проекту, які були новелами у порівнянні з текстом чинної Конституції України, мають доктринальне значення у контексті активізації конституційно-проектних робіт на сучасному етапі конституційних перетворень в Україні. Так, демократичними та такими, що спрямовані на створення в Україні громадянського суспільства, були положення ст. 17 проекту Конституції, в яких закріплювалися як основи конституційного ладу принцип сприяння державою «утвердженню та розвитку громадянського суспільства» та нова засада суспільного життя в Україні — «культурної багатоманітності», а також визначалося, що «держава сприяє розвитку діалогу між соціальними партнерами», що можна розглядати як основний принцип взаємовідносин між державою та громадянським суспільством.

Недоцільним, із точки зору дотримання ідеї народовладдя, було виключення із тексту Конституції слів, що народ є «носієм суверенітету» (порів. ст. 5 Конституції України та ст. 6 проекту Конституції), тим самим обмежувався принцип повновладдя народу з одночасним посиленням державного суверенітету.

Інтерес викликав розділ 2 проекту Конституції, який загалом було підтримано Венеціанською комісією та оцінено нею позитивно (п. 16

Висновку Венеціанської комісії). Загальна тенденція його оновлення — це збільшення норм Конституції, які стосуються прав і свобод людини та громадянина. Так, наприклад, можна було констатувати розширення простору індивідуальної свободи людини від неправового втручання держави чи інших соціальних суб'єктів, а саме: новацією було закріплення права кожного на сім'ю та повагу до сімейного життя (ст. 30), право на таємницю електронної кореспонденції (ст. 36), право на свободу совісті (ст. 40). Спрямовані на забезпечення свободи людини скорочення терміну тримання особи під вартою від 72 годин до 24 годин (ст. 34), гарантованість кожного невтручання в приватне життя (ст. 37). Уперше на конституційному рівні пропонувалося враховувати інтереси осіб з обмеженими фізичними можливостями (ст. 32). Простежувалося розширення сфери політичної свободи людини, що відобразилося у закріпленні права громадян брати участь в управлінні не тільки державними, але й місцевими справами, право на народну та місцеву ініціативу, право брати участь у здійсненні правосуддя (ст. 43). Проте слід зазначити про практичну необхідність формування ефективної інституціональної системи захисту цих прав, за допомогою якої вони стають реальністю. Наприклад, розширення інституту правової допомоги громадянам, наближення до міжнародних стандартів щодо соціальної допомоги, спрощення доступу до суду тощо. Саме цих механізмів у проекті Конституції бракувало. Водночас викликає схвалення у контексті ефективізації механізму захисту прав і свобод людини введення цим проектом інституту конституційної скарги (ст. 150 проекту Конституції).

Основними ідеями проекту Конституції було запровадження двопалатного парламенту, перегляд компетенції органів державної влади та місцевого самоврядування, оновлення територіальної організації влади, введення обов'язкового конституційного референдуму.

Ідея двопалатного парламенту не є новою у вітчизняній політико-правовій практиці (це питання було винесено на Всеукраїнський референдум у 2000 р., а також розглядалося у рамках проекту конституційної реформи 2003 р.). Науковці та політики, зазвичай, наводять застереження щодо двопалатного парламенту в Україні. Основним аргументом є те, що представлення регіонів у верхній палаті є суттєвою ознакою федеративного устрою держави. Тому така структура парламенту в Україні, яка є унітарною державою, — «неприродний вибір для неї» (п. 48 Висновку Венеціанської комісії).

У проекті Конституції зберігався принцип розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову, із закріпленням положення, що «межі повноважень органів законодавчої, виконавчої та судової влади встановлені Конституцією України» (ст. 7). Втім, загальним зауваженням Венеціанської комісії стало те, що проект Конституції не вирішував питання про дуалізм виконавчої влади.

З позиції розвитку конституційного законодавства доцільним є юридичне закріплення такого виду законів, як конституційні закони. За

проектом конституційними визначалися закони про внесення змін до Конституції або про нову редакцію Конституції України, які приймаються всеукраїнським референдумом (розділ X проекту Конституції). Позитивно сприймаючи ідею щодо введення конституційних законів у конституційно-правову матерію, водночас слід зазначити, що, по-перше, предмет їх регулювання має бути значно ширшим (виходячи з авторської концепції конституційних законів [див. докл.: 18, с. 300–332]); по-друге, запропонована процедура їх прийняття виключно всеукраїнським референдумом є зайвою та такою, що буде ускладнювати процес внесення змін до Основного Закону держави. Як зазначила Венеціанська комісія, «практичність такого обмеження є сумнівною. Досвід інших конституційних систем свідчить, що незначні зміни до Конституції — це складова частина щоденного політичного життя» (п. 40 Висновку Венеціанської комісії).

Таким чином, цей проект Конституції мав суттєві недоліки та, втім, був черговим етапом на шляху конституційних перетворень в Україні і представляє доктринальний інтерес з точки зору сучасного пошуку тенденцій удосконалення Основного Закону держави.

На підставі викладеного розглянутий період конституційних перетворень можна охарактеризувати як період активізації дебатів про можливі зміни Конституції України та здійснення відповідних конституційно-проектних робіт з перспективою рестарту конституційної реформи, що відбувся у вересні 2010 р. з прийняттям рішення Конституційним Судом України (№ 20-рп/2010 від 30 вересня 2010 р.) [19], яким було визнано неконституційним Закон від 8 грудня 2004 р. «Про внесення змін до Конституції України». З прийняття цього рішення починається третій (сучасний) період конституційних перетворень.

Сучасний період конституційних перетворень також визначається процесами, спрямованими на модернізацію Основного Закону держави. Так, у 2011 році до тексту Конституції були внесені зміни, пов'язані з удосконаленням виборчого процесу. Зокрема, до Конституції були внесені зміни щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів [20].

Важливою подією у рамках сучасного періоду конституційних перетворень є створення Конституційної Асамблеї як спеціального допоміжного органу при Президентові України. Відповідно до Указу Президента України від 17 травня 2012 р. «Про Конституційну Асамблею» [21] цей орган створений з метою напрацювання пропозицій щодо змін до Конституції України на основі узагальнення практики реалізації Основного Закону України, з урахуванням досягнень та тенденцій розвитку сучасного конституціоналізму. Важливим є те, що діяльність Асамблеї ґрунтується на принципах верховенства права, колегіальності, самоврядності, прозорості, відкритості та гласності, незалежності в ухваленні рішень, а також на засадах професіоналізму і науковості, що є основою

для ефективного, вільного та конструктивного обміну думками (діалогу), створення атмосфери довіри. Думається, що сприяти реалізації цих принципів буде якісний склад Асамблеї, до якої увійшли провідні вчені (десять академіків НАН України, шість член-кореспондентів НАН України, п'ятдесят чотири доктори наук, дев'ятнадцять кандидатів наук), судді Конституційного Суду України у відставці, суддя Європейського суду з прав людини у відставці, голова Центральної виборчої комісії та член Європейської комісії «За демократію через право», а також представники більше двадцяти інститутів громадянського суспільства.

Таким чином, сучасний етап конституційних перетворень в Україні характеризується активізацією конституційно-проектних робіт щодо «оновлення Конституції України», яка «має бути орієнтована на утвердження людини як найвищої цінності суспільства та держави» [3]. Виходячи з цього положення, а також ґрунтуючись на системному аналізі конституційно-правової та соціально-політичної практики, з урахуванням чинного конституційного законодавства та міжнародно-правового досвіду у сфері державно-правового будівництва, в контексті формування українського конституціоналізму основними напрямками (тенденціями) сучасних конституційних перетворень, відповідно до яких має бути здійснена модернізація Конституції України є: вдосконалення конституційного ладу в напрямку ефективізації організації та функціонування державної влади з необхідним її обмеженням (самообмеженням) на принципах конституціоналізму; формування громадянського суспільства; забезпечення і захист прав та інтересів людини; конституційне закріплення принципу взаємодії органів державної влади та відповідного конституційно-правового механізму такої взаємодії; визначення конституційного статусу регіональних мов; конституційне забезпечення здійснення адміністративно-територіальної та муніципальної реформ, які повинні бути спрямовані на децентралізацію публічної влади; необхідність удосконалення організації та ефективізації здійснення публічної влади на місцевому рівні; розширення способів регулювання суспільних відносин у публічно-правовій сфері, зокрема, використовуючи для цього договірні основи як умову реалізації демократичних принципів конституціоналізму, як універсальний інструмент децентралізованого управління, як форму взаємодії між центральними органами державної влади і місцевими органами публічної влади (державними і публічно-самоврядними), а також як спосіб узгодження інтересів і цілеспрямованості спільних дій інших суб'єктів конституційних відносин; науково-теоретичне обґрунтування, конституційне-правове закріплення гарантій і відповідних правових механізмів для подальшого поступального розвитку форм безпосередньої демократії в Україні; конституційне визначення порядку прийняття нової Конституції.

Проведений аналіз перегляду Основного Закону України у процесі здійснення конституційного реформування та модернізації, що не претендує на повну (всеосяжну) характеристику, дає змогу зробити висно-

вок про необхідність вдосконалення Конституції в сучасних умовах конституційних перетворень в Україні з метою формування сучасного українського конституціоналізму.

Л і т е р а т у р а

1. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — К. : НІСД, 2012. — 256 с. — Режим доступу : www.niss.gov.ua
2. Модернізація України — наш стратегічний вибір : щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — К., 2011. — 416 с. — Режим доступу : www.president.gov.ua
3. Виступ Президента на першому засіданні Конституційної Асамблеї [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.president.gov.ua / news/24550.html](http://www.president.gov.ua/news/24550.html)
4. Звернення Президента з нагоди Дня Конституції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.president.gov.ua / news/24626.html](http://www.president.gov.ua/news/24626.html)
5. Вітання Президента з нагоди Дня Конституції [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [www.president.gov.ua / news/20556.html](http://www.president.gov.ua/news/20556.html)
6. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права : монографія / Ю. Г. Барабаш. — Х. : Право, 2008. — 220 с.
7. Про Концепцію нової Конституції України : постанова Верховної Ради Української РСР від 19 черв. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 35. — Ст. 466.
8. Конституционные и конституционно-проектные акты Украины / [ред. М. Ф. Орзих]. — О. : Печат. Двор, 1995. — 82 с. — (Б-ка журн. «Юридический вестник»).
9. Футей Б. Становлення правової держави: Україна 1991–2001 рр. / Богдан Футей. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — 288 с.
10. Про організацію роботи з підготовки законопроектів про внесення змін до конституції України та виборчих законів : Указ Президента України від 3 жовт. 2002 р. // Офіційний вісник України. — 2002. — № 41. — Ст. 1903.
11. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 8 груд. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.
12. Про Національну конституційну раду : Указ Президента України від 27 груд. 2007 р. // Офіційний вісник Президента України. — 2008. — № 1. — Ст. 57.
13. Декларація громадянського конституційного комітету : матеріали круглого столу [«Нова Конституція — Чому? Коли? Як?»], (Одеса, 12 лют. 2008 р.) / Громадянський конституційний комітет ; Вид. здійснено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». — С. 3–4.
14. Зелена книга Української конституційної реформи : матеріали для громадського обговорення. — К. : Громадянський конституційний комітет, 2008. — 51 с. — (Вид. здійснене за підтримки Міжнародного фонду «Відродження»).
15. Про внесення змін до Конституції України : проект Закону України від 31 берез. 2009 р., реєстр. № 4290 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.
16. Opinion on the draft law of Ukraine amending the Constitution presented by the President of Ukraine. Adopted by the Venice Commission at its 79 Plenary Session (Venice, 12–13 June 2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.venice.coe.int.
17. Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» : Указ Президента України від 25 серп. 2009 р. № 671/2009 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>.

18. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія / А. Р. Крусян. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 560 с.
19. Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua>
20. Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України від 1 лют. 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 10. — Ст. 68.
21. Про Конституційну Асамблею : Указ Президента України від 17 трав. 2012 р. № 328/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua>

А н о т а ц і я

Крусян А. Р. Модернізація Конституції України: досвід, сучасність та перспективи. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду модернізації Конституції в процесі здійснення конституційного реформування та модернізації (конституційних перетворень) в Україні. У статті наводиться науково-практичний аналіз конституційно-проектних робіт та прийнятих законів України щодо внесення змін до Основного Закону держави на всіх етапах конституційних перетворень в Україні. З урахуванням сучасних конституційно-правових реалій обґрунтовуються основні тенденції оновлення Конституції України та робиться висновок про необхідність вдосконалення її тексту з метою формування сучасного українського конституціоналізму.

Ключові слова: модернізація Конституції, Конституція України, конституційна реформа, конституційна модернізація, конституційні перетворення, сучасний український конституціоналізм.

А н н о т а ц и я

Крусян А. Р. Модернизация Конституции Украины: опыт, современность и перспективы. — Стаття.

Статья посвящена модернизации Конституции в процессе конституционного реформирования и модернизации (конституционных преобразований) в Украине. В статье приводится научно-практический анализ конституционно-проектных работ и принятых законов Украины относительно внесения изменений в Основной Закон государства на всех этапах конституционных преобразований в Украине. С учетом современных конституционно-правовых реалий излагаются основные тенденции обновления Конституции Украины и делается вывод о необходимости усовершенствования ее текста с целью формирования современного украинского конституционализма.

Ключевые слова: модернизация Конституции, Конституция Украины, конституционная реформа, конституционная модернизация, конституционные преобразования, современный украинский конституционализм.

S u m m a r y

Krusyan A. Modernization of the Constitution of Ukraine: Experience, Present and Future. — Article.

The article is devoted to the modernization of the Constitution in the process of constitutional reform and modernization (constitutional changes) in Ukraine. The article provides a theoretical and practical analysis of the constitutional draft work and the Law of Ukraine on introducing amendments to the Constitution of Ukraine at all stages of the Constitutional reforms in Ukraine. The article outlines the main trends in updating the Constitution and concludes on the need of the improvement of the Constitution in order to create Modern Ukrainian Constitutionalism, accounting for modern Constitutional legal realia.

Keywords: modernization of the Constitution, Constitution of Ukraine, Constitutional reform, Constitutional modernization, Constitutional changes, Modern Ukrainian Constitutionalism.